

The Role of Hermeneutics in the Interpretation of International Law Norms

Ahmadreza Tohidi¹, Hassan Shirvani^{2*}

1. Associate Professor, Department of International Law, Faculty of Law, University of Qom, Qom, Iran.

Email: ar.tohidi@qom.ac.ir

2. PhD in International Law, Department of International Law, Faculty of Law, University of Qom, Qom, Iran.

*Corresponding Author: Email: shirvani.hasan@gmail.com

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Publisher:
Shahr-e Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:
Original Research

DOI:
10.48300/jlr.2024.440468.2563

Received:
29 December 2023

Accepted:
9 March 2024

Published:
6 July 2025

ABSTRACT

One of the fundamental characteristics of legal norms underpinning the international legal order is their formulation in general terms. This generality gives rise to persistent and significant challenges in their application to concrete cases. In practice, the efficacy of legal norms in addressing international disputes may be compromised due to indeterminacy. To ensure that legal norms can be applied to specific factual scenarios, a complementary process is indispensable. This complementary process involves elucidating the norm's meaning, contextualizing its application, and ascertaining its normative intent. Only through this approach can legal silence, ambiguity, generality, and lacunae be addressed, thereby providing definitive solutions to disputes; otherwise, the international community risks perpetuating legal and normative gaps. The search

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

for a norm's normative intent is encapsulated by terms such as interpretation, construction, and juridical hermeneutics. This descriptive-analytical study, employing library research methods, examines the role of hermeneutics in interpreting international law norms. The research findings demonstrate that adopting a hermeneutic approach grounded in contemporary hermeneutical theory can effectively resolve ambiguity and conflicts in interpreting international law norms.

Keywords: Interpretation, International Law, Legal Norm, Juridical Hermeneutics, Modern Hermeneutics.

Funding:

The author(s) received no financial support (funding, grants, and sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author contributions:

Ahmadreza Tohidi: Conceptualization, Methodology, Formal Analysis, Resources, Data Curation, Writing - Review & Editing, Supervision.

Hassan Shirvani: Conceptualization, Methodology, Validation, Formal Analysis, Investigation, Resources, Data Curation, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Project Administration.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Tohidi, Ahmadreza & Hassan Shirvani. "The Role of Hermeneutics in the Interpretation of International Law Norms". *Journal of Legal Research*, 24, no. 62 (July 6, 2025), 7-36.

Extended Abstract

One of the fundamental characteristics of legal norms that constitute the foundation of the international legal order is their formulation in general terms. This characteristic gives rise to major and persistent problems in the application of norms. In practice, the efficacy of legal norms in addressing international disputes is often hindered by interpretive indeterminacy. For legal norms to be applicable to specific factual scenarios, a complementary process is indispensable. This process involves elucidating the norm's meaning, adapting it to particular instances, and seeking its normative intent. Only through this approach can legal silence, ambiguity, generality, and lacunae be addressed, thereby providing definitive solutions to disputes; otherwise, the international community risks perpetuating legal and normative gaps.

The search for a norm's normative intent is encapsulated by terms such as interpretation and hermeneutics. Hermeneutics represents the theory and methodology of interpretation, particularly of written texts. When applied to the interpretation of international law norms, hermeneutics plays a pivotal role in ensuring these norms are accurately construed and effectively applied. The interpretation of international law norms requires a profound understanding of both the text and the context in which it was formulated. Hermeneutics provides a methodological apparatus for analyzing and interpreting these norms by considering linguistic nuances, drafters' intent (*travaux préparatoires*), and the socio-historical milieu of their inception. Hermeneutics compels interpreters to consider these factors to ensure their interpretations remain both contextually grounded and normatively coherent.

By employing hermeneutics, interpreters can contribute to the progressive development of international law, refining normative interpretations and enhancing their jurisprudential significance. This can reinforce the rule of law, respect for legal norms, and the equitable resolution of legal disputes. The heterogeneous nature of international norms, including treaty provisions, resolutions, instruments, judicial decisions, and customary rules, raises complexities about the interpretive regime governing the process of determining their ambit and normative content. This elucidation paves the way for transparency, predictability, and stability in the international legal framework. Any engagement with a legal norm's meaning necessarily presupposes an underlying interpretive theory.

This descriptive-analytical study, employing library research methods, seeks to examine the role of hermeneutics in interpreting international law norms and to determine the most hermeneutically sound approach. The study interrogates various hermeneutic paradigms and their application in interpreting

legal instruments. By evaluating different hermeneutic approaches, this study advances a nuanced comprehension of interpretive pluralism in international law.

The central challenge in legal hermeneutics concerns the semantic openness of legal texts. This openness permits competing, yet legally plausible, interpretations, each defensible through distinct doctrinal arguments. In such cases, legal interpreters must employ principled legal reasoning to determine the most cogent interpretation based on textual, contextual, and teleological considerations. This requires rigorous legal analysis and a commitment to interpretive fidelity.

Modern hermeneutics foregrounds the historical, cultural, and social context of a given text to elucidate its contemporary jurisprudential relevance. It reconceptualizes interpretation as a dialectical process, accommodating polysemy while maintaining normative coherence. This approach captures the hermeneutic complexity inherent in modern legal texts. Ultimately, modern hermeneutics demands critical reflexivity and interpretive agility. It emerges as the most analytically robust framework for interpreting international law norms, reconciling their inherent generality with practical applicability. By providing a foundation of dynamic and expansive interpretation, it addresses ambiguity, generality, and lacunae in norms while bridging legal gaps.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نقش هرمنوتیک در تفسیر قواعد حقوق بین‌الملل

احمد رضا توحیدی^۱، حسن شیروانی^۲

۱. دانشیار، گروه حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران.

ar.tohidi@qom.ac.ir

۲. دکترای حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران.

*نویسنده مسئول: shirvani.hasan@gmail.com

چکیده:

یکی از ویژگی‌های قواعد حقوقی که پایه و مبنای نظام بین‌المللی می‌باشد، این است که به صورت کلی تدوین می‌شوند. این ویژگی کلی بودن، اشکالات عمده و مستمر در اجرای قاعده به وجود می‌آورد. در حقیقت ممکن است کارکرد قاعده حقوقی در حل مسائل نظام بین‌المللی با مشکل مواجه شود. برای اینکه در هر مورد خاص که پیش می‌آید قاعده حقوقی بتواند درباره وقایع ملموس خارجی قابل اجرا باشد، یک کار تکمیلی لازم است و آن کار تکمیلی عبارت است از مشخص نمودن مفهوم قاعده و منطبق کردن آن بر موارد جزئی و جستجوی معنای خارجی آن قاعده. تنها به این طریق است که سکوت، ابهام، اجمال و نقص قانون برطرف شده و برای موارد مشخص و جزئی تعیین تکلیف می‌گردد، در غیر این صورت جامعه بین‌المللی با خلأ حقوقی و قانونی مواجه می‌گردد. جستجوی معنای خارجی قاعده با اصطلاحاتی مانند تفسیر، تأویل و هرمنوتیک حقوقی شناخته می‌شود. پژوهش حاضر که به شیوه توصیفی-تحلیلی و با استفاده

پژوهشکده حقوق

نوع مقاله:

پژوهشی

DOI:

10.48300/jlr.2024.440468.2563

تاریخ دریافت:

۸ دی ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۱۹ اسفند ۱۴۰۲

تاریخ انتشار:

۱۵ تیر ۱۴۰۴

کپی‌رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوقی نزد نویسنده (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوقی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز 4.0 Creative Commons Attribution Non-Commercial License منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد نشریه مراجعه کنید.

از ابزار کتابخانه‌ای نوشته شده است، می‌کوشد نقش هرمنوتیک در تفسیر قواعد حقوق بین‌الملل را مورد بررسی قرار دهد. نتایج پژوهش نشان‌دهنده این است که می‌توان با اتخاذ یک روش هرمنوتیکی بر مبنای گزاره‌های هرمنوتیک مدرن در جهت رفع ابهام و تعارض در تفسیر قواعد حقوق بین‌الملل برآمد.

کلیدواژه‌ها:

تفسیر، حقوق بین‌الملل، قاعده حقوقی، هرمنوتیک حقوقی، هرمنوتیک مدرن.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

احمدرضا توحیدی: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، تحلیل، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - بررسی و ویرایش، نظارت.

حسن شیروانی: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، اعتبارسنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، مدیریت پروژه.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد. علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

استناددهی:

توحیدی، احمدرضا و حسن شیروانی. «نقش هرمنوتیک در تفسیر قواعد حقوق بین‌الملل». مجله پژوهش‌های حقوقی، ۲۴، ش. ۶۲ (۱۵ تیر ۱۴۰۴)، ۷-۳۶.

مقدمه

جهان، همواره محل استقرار و سکناى آدمی بوده است. انسان پیوسته هستی را با خود و خود را با هستی فهمیده است. فهم، تعقل و ادراک، وجه ممیز انسان با سایر مخلوقات است. آدمی با استمداد از چنین ودیعه‌ای قادر به تفسیر و تعبیر جهان بوده و بیایى در تعامل با خود، دیگران و دنیای پیرامونش، فهم و اندیشه خود را تکامل داده است. همیشه تفسیر هستی، بُعد نظری برای تغییر آن بوده است. این تغییر در هر حال (بدون داوری ارزشی) رخدادی است که در حیات بشر، تداوم داشته و هیچ‌گاه منقطع نشده است.^۱ «فهم»، رویارویی تاریخی است که تجربه شخصی «هستی»^۲ را در جهان می‌طلبد. «هرمنوتیک»^۳ با تجربه شخصی هستی ارتباط اجتناب‌ناپذیری دارد و فهم ناشی از این تجربه بر اساس رویارویی تاریخی با هر پدیده معناداری که «متن» نامیده می‌شود ارتباط دارد. هرمنوتیک، خوانش این چنین فهمی است. هرمنوتیک را می‌توان به فهم آثار انسان تعریف کرد و گستره آن را به فهم هستی و تمام پدیده‌ها از جمله خود انسان نیز بسط داد. با چنین استنباطی، علم هرمنوتیک مبنای تمامی علوم انسانی محسوب می‌گردد، یعنی تمامی دانش‌های مضبوطی که با تأویل آثار انسان مرتبط هستند.^۴ اگر معنی کلمات در کاربردهای خود و منظور کاربران از کلمات، مشخص نگردد، رویداد فهم به‌طور آشکار و واضح اتفاق نمی‌افتد. علاوه بر این، مخاطبان نوشتار دچار کج‌فهمی متن می‌شوند و تفسیرهایی متضاد با قصد نویسندگان از متن خواهند داشت. فهم و تفسیر پدیده‌ها از یکدیگر جدایی‌ناپذیر هستند تا جایی که بسیاری از اندیشمندان برای فهم و تفسیر، ماهیتی یگانه قائل شده‌اند. قابلیت‌های ذهنی انسان به‌گونه‌ای است که قادر است برای هر پدیده، معناسازی کند یا در پی کشف معنای پدیده‌ها باشد. چنین قابلیت‌هایی را «قابلیت‌های تفسیری»^۵ نام نهاده‌اند. هدف تفسیر و فهم متن، وصول به معنای آن است. معنا، محصول فرایند فهم است.^۶

«حقوق بین‌الملل» مجموعه‌ای از قواعد بین‌المللی است که ویژگی بارز آن تغییر سریع در حوزه‌های مختلف است.^۷ این تغییر از یک سو و گذشت زمان از سوی دیگر در برخی از موارد، قواعد حقوق بین‌الملل

۱. علی‌رضا نوروزی‌طلب، «پرسش از چیستی هرمنوتیک، تحلیل و بررسی مسائل آن»، نشریه باغ نظر، ۷(۱۳۸۶)، ۶۲.
 ۲. Being
 ۳. Hermeneutics
 ۴. ریچارد ا. پالم، علم هرمنوتیک، مترجم سعید حناچی کاشانی (تهران: نشر هرمس، ۱۳۷۷)، ۱۶-۱۷.
 ۵. Interpretation Capabilities
 ۶. نوروزی‌طلب، پیشین، ۶۱.
 ۷. Nico Kirisch, "The Dynamics of International Law Redux", *Current Legal Problems*, 74, 1(2021), 269.

را دچار ابهام، نقص و سکوت می‌کند و این امر نیاز به تفسیر این قواعد را ضروری جلوه می‌دهد. تفسیر همیشه جزء ضروری حقوق بین‌الملل بوده است، چراکه جزء لاینفک عملکرد روزانه آن است. ماهیت متنوع اعمال، اسناد و قواعد بین‌المللی این پرسش را در مورد رژیم تفسیری حاکم بر روند روشن‌سازی دامنه و معنای آنها مطرح می‌کند^۸ و این روشن‌سازی زمینه شفافیت، پیش‌بینی‌پذیری و ثبات مقررات حقوقی بین‌المللی را فراهم می‌کند که تنها راه ایجاد انگیزه برای دولت‌ها و سایر بازیگران بین‌المللی علاقه‌مند به رعایت قوانین بین‌المللی و پیش‌شرط اجتناب‌ناپذیر بقای نظام حقوقی بین‌المللی است؛^۹ بنابراین هیچ‌کس نمی‌تواند درباره معنای یک سند حقوقی یا قاعده حقوقی ابراز نظر کند، مگر اینکه حداقل به طور ضمنی یک نظریه تفسیری را به کار گیرد.^{۱۰} پژوهش حاضر از یک سو به اهمیت و ماهیت تکاملی هرمنوتیک در تفسیر می‌پردازد و چالش‌ها و مناقشات مرتبط با کاربرد آن را بررسی می‌کند و از سوی دیگر نقش نظریه تفسیری هرمنوتیک را در تفسیر قواعد حقوقی بین‌المللی مورد بررسی قرار می‌دهد که از این رهگذر موجبات درک ماهیت پیچیده و پویای تفسیر حقوقی بین‌المللی را فراهم می‌آورد و زمینه تحلیل صحیح آرای محاکم بین‌المللی را میسر می‌سازد. اهمیت این مطالعه در ارتقای توانمندی محققین و حقوق‌دانان برای درک متغیرهایی که باید در تفسیر حقوق بین‌الملل مدنظر قرار گیرد و همچنین شناسایی ظرفیت‌های عملی موجود در دعوایی مطرح شده له یا علیه کشور نقش بسزایی دارد.

۱- تعریف هرمنوتیک

کلمه هرمنوتیک مأخوذ از فعل یونانی «hermeneuin» به معنای تفسیر کردن و معنای اسمی آن «hermeneia» به معنای تفسیر است.^{۱۱} چرخش‌های بنیادین در جهت‌گیری‌های هرمنوتیکی سبب شده است تا نتوان تعریف جامعی برای آن در نظر گرفت.^{۱۲} هرمنوتیک در طول تاریخ خود، گرفتار تعاریف متفاوت بوده که در نهایت منشأ رویکردها و رهیافت‌های متعدد شده است. هر تعریفی قلمرو، اهداف و

8. Alexander Orakhelashvili, *The Interpretation of Acts and Rules in Public International Law* (Oxford: Oxford University Press, 2008), 1.

9. Ibid. 3.

10. Francis Mootz, "The Ontological Basis of Legal Hermeneutics: A Proposed Model of Inquiry Based on the Work of Gadamer, Habermas and Ricoeur", *Boston University Law Review*, 68(1988), 525.

11. Richard Palmer, *Hermeneutics Interpretation Theory in Schleiermacher, Dilthey, Heidegger & Gadamer* (Evanston: Northwestern University Press, 1969), 12.

۱۲. خیرالله پروین و بهنام مبصری، «بررسی نسبت میان هرمنوتیک حقوقی و آرای تفسیری شورای نگهبان»، مطالعات حقوق عمومی، ۴۷، ۲ (۱۳۹۶)، ۳۷۷.

وظایف خاصی را برای هرمنوتیک تعیین می‌کند.^{۱۳} با این حال به نظر می‌رسد که همان‌گونه که پالمر معتقد است، «نظریه فهم» مناسب‌ترین نام برای علم هرمنوتیک است^{۱۴} که چگونه خواندن و فهم کردن متون را توضیح می‌دهد، به‌ویژه متونی که در زمان دیگری نوشته شده‌اند.^{۱۵} هرمنوتیک عمری به درازای علم فلسفه دارد. آشکال تفکر هرمنوتیکی را می‌توان در آرای افلاطون، ارسطو و رواقیون نیز یافت،^{۱۶} با این تفاوت که ایدئولوژی حاکم بر اندیشه قدما ثابت بود ولی معیار اندیشه در عصر مدرن، تغییر است.^{۱۷} اولین معنای لفظ هرمنوتیک مقتبس از نقش خدای بالداریونان، «هرمس» است که پیام‌های خدایان را به این جهان می‌آورد.^{۱۸} هرمس زبان خدایان را به صورت بیان انسان‌ها ترجمه می‌کرد و به همین دلیل به همراه همتای لاتینی خود، «مرکوری»^{۱۹}، سمبل کار ترجمه در زمان‌ها و مکان‌های مختلف گردید.^{۲۰} قبل از ظهور قانون مدون که نیاز به تفسیر توسط بازیگران بعدی داشت، قانون بیشتر با اجراهای بلاغی شناسایی می‌شد. قوانین یونان به‌طور عمیق در عرف و سنت ریشه داشتند و مشکلات به‌صورت شفاهی در برابر گروه‌های بزرگی از شهروندان مطرح می‌شد. این سنت بلاغی بعدها جای خود را به «تمرکز متنی» داد؛^{۲۱} سپس با مدون شدن قوانین، هرمنوتیک از متون قدسی به متون عام راه یافت و امروزه هستی را نیز فرا گرفته است.

۲- گونه‌شناسی رویکردهای هرمنوتیک

هرمنوتیک بر اساس مقسم‌های مختلف می‌تواند تقسیم‌بندی شود؛ چنانچه در گونه‌شناسی منطبق با سیر تکوین هرمنوتیک و همچنین بر اساس ماهیت و کارکرد علم هرمنوتیک، می‌توان سه نوع

۱۳. احمد واعظی، درآمدی بر هرمنوتیک (تهران: انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۳)، ۲۶.
۱۴. حناچی کاشانی، پیشین، ۷۹.
15. Anthony C. Thiselton, *Hermeneutics: An Introduction* (Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 2009), 1.
16. Michael N. Forster and Kristin Gjedal, *The Cambridge Companion to hermenutics* (Cambridge: Cambridge University Press, 2019), 1.
۱۷. کامران آقایی، مکتب‌های تفسیری در حقوق بر بنیاد هرمنوتیک حقوقی (تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۳)، ۳۳۹.
18. Jens Zimmermann, *Hermeneutics: A Very Short Introduction* (Oxford: Oxford University Press, 2015), 3.
۱۹. مرکوری (Mercury) اسطوره روم و پیام‌رسان خدایان که یونانیان به او هرمس می‌گفتند.
۲۰. بهروز جندقی، «هرمنوتیک حقوقی»، نشریه حقوق اسلامی، ۲ (۱۳۸۳)، ۲۱۲-۲۱۳.
21. Francis Mootz, "Hermeneutics and Law", in: *The Blackwell Companion to Hermeneutics*, eds. Naill Keane and Chris Lawn (Chichester, West Sussex, UK Malden, MA: John Wiley & Sons, 2015), 596.

«هرمنوتیک روشی»، «هرمنوتیک فلسفی» و «هرمنوتیک انتقادی» را برشمرد.^{۲۲} برخی نیز هرمنوتیک را به صورت کلی به دو بخش «هرمنوتیک فلسفی» و «هرمنوتیک روشی» تقسیم کرده‌اند که بیشتر اولی با گرایش «مفسر محور» و دومی با گرایش «مؤلف محور» شناسایی می‌شود؛^{۲۳} اما چیزی که مورد اتفاق اکثر اندیشمندان این حوزه است و می‌تواند سایر تقسیم‌بندی‌های موجود را تحت پوشش قرار دهد، تقسیم‌بندی به «هرمنوتیک کلاسیک»، «هرمنوتیک فلسفی» و «هرمنوتیک مدرن» است.^{۲۴}

۲-۱- هرمنوتیک کلاسیک^{۲۵} (رمانتیک)

مقارن با عبور از سده‌های میانه و از میان رفتن استیلای مسیحیت، کتاب مقدس از زیر سایه کلیسا خارج شد و به میان مردم آمد. در این دوران که مردم برای خواندن و فهم کتاب مقدس به آزادی رسیده بودند، نیاز به قواعدی بود تا از پریشانی در تفسیر جلوگیری کند و به خوانندگان برای فهم صحیح و درک معنای اصلی متون، راهکار ارائه کند. «شلایرماخر»^{۲۶} و «ویلهم دیلتای»^{۲۷} دو اندیشمند این دوره بودند که مبادی اولیه علم تأویل را در سده نوزدهم بنیان گذاردند.^{۲۸} این دو معتقد بودند که یک «معنای غایی» و یک «فهم نهایی» از اثر وجود دارد؛ وظیفه مفسر است که با آگاهی از اثر، بررسی نشانه‌های درون‌متنی و تصحیح روش تفسیر، تلاش کند تا به آن «معنای نهایی» دست پیدا کند. دیلتای اعتقاد داشت که برای فهم بهتر، باید به نیت مؤلف پی برد و دانست که او متن را برای چه منظور و با چه قصد خلق کرده است. دغدغه اصلی دیلتای هجده «پوزیتیویسم» بر عینیت و حقیقت علوم انسانی است.^{۲۹} شلایرماخر نیز نوعی «عینیت‌پذیری» و «مؤلف‌محوری» را تبیین نمود و بر این باور بود باید مفسر خود را به جای مؤلف قرار داده و وفاق تاریخی و زبانی ایجاد نماید. از نظرگاه وی مفسر باید با تجربه مجدد حالت‌های

۲۲. یوزف بلایشر، گزیده هرمنوتیک معاصر، مترجم سعید جهانگیری اصفهانی (اصفهان: نشر پرسش، ۱۳۹۳)، ۳۰.
 ۲۳. جلال درخشه و محمدصادق نصرت‌پناه، «کاربرد روش تحلیل هرمنوتیک در مطالعات اسلامی»، جستارهای سیاسی معاصر، ۵، ۳ (۱۳۹۳)، ۳۹.

۲۴. سوسن نریمانی، مرتضی براتی و ابراهیم باغشنی، «مقایسه مؤلفه‌های هرمنوتیک فلسفی گادامر و مؤلفه‌های روش فهم در اصول فقه»، فصلنامه معرفت فلسفی، ۱۹، ۲ (۱۴۰۰)، ۴۳.

25. Classical Hermeneutics or Ancient and Medieval Hermeneutics

26. Schleiermacher

27. Wilhem Diltey

28. Stanley E. Porter and Jason C. Robinson, *Hermeneutics: An Introduction to Interpretive Theory* (Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 2011), 7.

۲۹. سیدحمیدرضا حسنی، «هرمنوتیک علوم انسانی؛ درآمدی بر هرمنوتیک ویلهلم دیلتای»، فصلنامه انجمن معارف اسلامی ایران، ۱، ۱ (۱۳۸۳)، ۱۰۳.

روانی که برای مؤلف پیش آمده به بطن تاریخ رفته، به فهم متن برسد. وی معتقد است برای انتقال متن به خود باید خود را به جای مخاطب قرار داد و از این رو نوعی عینیت‌پذیری را از طریق وفاق زبانی و تاریخی تبیین می‌کند.^{۳۰}

هرمنوتیک کلاسیک به هرمنوتیک روش‌گرا مشهور است و شلایرماخر را بنیان‌گذار هرمنوتیک روشی می‌داند. تا پیش از او هرمنوتیک مجموعه‌ای از قواعد تفسیری انگاشته و بدین جهت «فن تفسیر» نامیده می‌شد، ولی هرمنوتیک توسط وی مستظهر به نظریه‌پردازی شد و از این سبب به ساحت علم ارتقا یافت.^{۳۱} بحث معیار و روش بسیار مهم است. متفکران این حوزه معتقدند تنها با توسل به روش‌های مناسب و اتخاذ معیارهای درست می‌توان به معنا دست یافت. طرفداران دیدگاه کلاسیک از یک سو بر این نکته تأکید می‌کنند که معنای حقیقی متن همان چیزی است که مؤلف قصد کرده است (مؤلف‌محوری) و از سوی دیگر بر این مطلب پای می‌فشارند که نیت مؤلف را تنها از طریق یک روش معتبر می‌توان احراز نمود.^{۳۲} قواعد و اصول حاکم بر تفسیر در هرمنوتیک کلاسیک، قواعد و اصولی هستند که نقش ماهوی برای این جریان فکری داشته و جزو شاخصه‌های معرفتی آن به حساب می‌آیند. این قواعد و اصول مورد اتفاق همه یا اکثر هرمنوتیست‌های کلاسیک است.^{۳۳}

تفطن شلایرماخر به عدم کفایت تفسیر مبتنی بر قواعد دستوری و زبانی، او را بر آن داشت که فهم کامل را مبتنی بر دو گونه تفسیر بداند: ۱- «تفسیر دستوری»^{۳۴} که عملی متکی بر قواعد لفظی و ادبی است و با متن و قالب‌های تعبیری آن سروکار دارد؛ ۲- «تفسیر روان‌شناختی و فنی»^{۳۵} که به دنبال درک «فردیت مؤلف»^{۳۶} و ذهنیت او است. همچنان که نگارش و سخن گفتن دو مرحله دارد (آنچه در ذهن می‌گذرد و آنچه در قالب عبارت بیان می‌شود) فهم و تفسیر نوشتار و گفتار نیز باید همین دو مرحله را طی کند. فهم آنچه به قالب زبان درآمده است (تفسیر دستوری) و فهم آنچه در ذهن و نیت صاحب سخن گذشته است (تفسیر روان‌شناختی).^{۳۷} شلایرماخر فهم متن را در گرو درک هر دو جانب دستوری و فنی

۳۰. علی محمودی، «هرمنوتیک در حقوق بین‌الملل»، فصلنامه حقوق ملل، ۶، ۲۲ (۱۳۹۵)، ۴۰۲.

۳۱. مسعود فیاضی، «نظریه فهم متن شلایرماخر و نقد اصول فقهی آن»، نشریه ذهن، ۸۵ (۱۴۰۰)، ۳۴.

۳۲. علی‌رضا آزاد و جهانگیر مسعودی، «بررسی تطبیقی مبانی مشترک تفسیر قرآن و هرمنوتیک کلاسیک»، فصلنامه اندیشه نوین دینی، ۶، ۲۳ (۱۳۸۹)، ۲۳.

۳۳. پیشین، ۱۶.

34 Grammatical Interpretation

35 Technical or Psychological Interpretation

36 Individuality

۳۷. واعظی، پیشین، ۹۱.

متن و زبان می‌دانست. جانب دستوری و صرف و نحوی متن، امری عینی است و با به‌کارگیری قواعد و قوانین مدون قابل دسترس است؛ اما مشکل اصلی فهم در جانب فنی و تکنیکی متن است که بُعد روان‌شناختی دارد و به فکر مؤلف و نحوه استخدام و تصرف او در زبان و لغت مربوط می‌شود. این جنبه از فهم متن، ذهنی و درونی^{۳۸} است و بازسازی آن در سایه «حدس و پیشگویی»^{۳۹} میسر است. ^{۴۰} اینکه معنای نهایی و باطنی پنهان است و ما همواره به آن نزدیک می‌شویم اما به آن دست پیدا نمی‌کنیم، موجب بروز مشکل‌ها و ناسازه‌هایی در کار می‌شود. یکی از این ناسازه‌ها، مسئله «دور هرمنوتیکی»^{۴۱} است. ما معنای یک عبارت را از چه طریقی می‌فهمیم؟ از طریق دقت به معنای واژه‌هایی که در آن به کار رفته است. از سوی دیگر، بیشتر واژه‌ها معانی گوناگون و متفاوتی دارند. ما چگونه معنایی خاص از هر یک از آنها را درک می‌کنیم؟ از راه جایگاه آنها در عبارت. به این ترتیب، گرفتار یک دور منطقی هستیم. شلایرماخر برای رهایی از این دور گریزراهی یافته بود. عبارت، از یک سو به قاعده‌هایی قراردادی که آن را با معنا می‌کنند (قاعده‌های دستوری، صرفی، نحوی، مجازی و غیره) متصل است و از سوی دیگر به زمینه تاریخی؛ یعنی فهم عبارت با تأویل‌های فنی و دستوری آغاز می‌شود. در نتیجه دور هرمنوتیکی چون در موقعیت تاریخی قرار گیرد، مسئله‌ساز نخواهد بود.^{۴۲}

۲-۲- هرمنوتیک فلسفی^{۴۳}

در سده بیست میلادی، دگرگونی بزرگی در تفسیر ایجاد شد و این علم پا به گستره تازه‌ای گذاشت که دلیل اصلی این دگرگونی را باید فیلسوفان سرشناسی چون «فردریش نیچه»^{۴۴}، «مارتین هایدگر»^{۴۵}، «هانس گئورگ گادامر»^{۴۶} و «پل ریکور»^{۴۷} دانست. هرمنوتیک فلسفی به تأمل بر فهم به‌صورت کلی اشاره دارد. ویژگی اصلی این پروژه از مقاومت در برابر هژمونی علوم طبیعی نشئت می‌گیرد که خیزش آن در قرن ۱۸ و ۱۹ منجر به غلبه در همه شاخه‌های دانش بشر شد.^{۴۸} غلبه پوزیتیویسم در علوم انسانی

38. Subjectivity

39 Divination

۴۰. همان، ۹۲.

41 Hermeneutical Circle

۴۲. بابک احمدی، ساختار و هرمنوتیک (تهران: انتشارات گام نو، ۱۳۸۳)، ۷۷-۷۸.

43 Philosophical Hermeneutics

44 Friedrich Nietzsche

45 Martin Heidegger

46 Hans-Georg Gadamer

47 Paul Ricoeur

48. Carel Smith, "The vicissitudes of the hermeneutic paradigm in the study of law: tradition, forms of

و تأکید بر همسانی و همانندی علوم انسانی با علوم طبیعی و تجربی و اصرار بر به‌کارگیری روش تجربی در مطالعات انسانی و علوم اجتماعی، دقیقاً ناشی از عدم توجه به محوریت و نقش «معنا» در پدیده‌ها و حوادث انسانی و اجتماعی است.^{۴۹}

در این دوره به جای اهتمام برای «روشمندسازی شیوه فهم»، سخن از «ماهیت فهم» مطرح گردید. فیلسوفان این دوره در تلاش برای اثبات این بودند که چیزی به نام «فهم نهایی» و مؤلفه‌ای تحت عنوان «نیت مؤلف» مطرح نیست. فهم آن چیزی است که در پندار مفسر نقش می‌بندد، در واقع هرمنوتیک فلسفی، «مفسر محور» است و نگرش و قصد مؤلف را نادیده می‌گیرد.^{۵۰} «نسبیت فهم»، «عدم امکان دستیابی به فهم عینی» و «تکثر معنای متن» را می‌توان از مهم‌ترین آموزه‌های هرمنوتیکی فلسفی دانست. هرمنوتیک در این معنا، دیگر روشی برای رسیدن به فهم نیست؛ زیرا اساساً فهم چیزی نیست که با روش بتوان به آن دست یافت.^{۵۱} هرمنوتیک فلسفی با تحلیل «ماهیت فهم»، روش مرسوم فهم را با چالش‌های جدید و نقدهای جدی مواجه ساخت و به جای «قصد مؤلف»، عناصر اثربخش در دنیای بیرون از ذهن او چون «تاریخ‌مندی» را محور قرار داد.^{۵۲} به این صورت که معتقد است فهم هر مفسر، ریشه در زمانه او دارد و این عامل، دایره عملکرد ذهن مفسر را ناخواسته در حصار می‌گیرد؛ او نمی‌تواند بیرون از این دایره اندیشه کند و بفهمد؛ بنابراین فهم، امری حادث و مسبوق به پیشینه تاریخی مفسر است که به صورت یک رخداد در ذهن وی شکل می‌پذیرد.

ضعف عمده هرمنوتیک فلسفی این است که سرانجام مبتنی بر فرد است و دایره اثرگذاری آن تنها در خصوص تجلیاتی است که برای مفسر ایجاد می‌شود و در نهایت به «نسبی‌گرایی» و حتی «ایدئالیسم» منجر می‌شود.^{۵۳} در سایه این «نسبی‌گرایی» با نفی روش، هر فهم و برداشتی از اثر را قابل توجیه می‌داند و این امر را طبیعی قلمداد می‌کند و بدین وسیله، راه را بر قرائت‌های متفاوت و بعضاً متناقض از یک اثر می‌گشاید. در واقع هرمنوتیک فلسفی شکافی بین افق معنایی مؤلف و مفسر ترسیم می‌کند که بر اثر آن رسیدن به قصد و نیت مؤلف به هیچ روی ممکن نخواهد بود. اگر چنین شکاف عمیقی نسبت به حقیقت

life and metaphor", *Erasmus Law Review*, 4, 1(2011), 23.

۴۹. احمد واعظی، هرمنوتیک حقوقی (قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۴۰۱)، ۱۷.

۵۰. نوروزی طلب، پیشین، ۶۵.

۵۱. حناچی کاشانی، پیشین، ۴۱.

۵۲. احمد عزیزخانی و سعید کاردان، «بررسی امکان و ضرورت کشف قصد مؤلف با تأکید بر هرمنوتیک هرش»، فصلنامه

الهیات تطبیقی، ۱۱، ۲۴ (۱۳۹۹)، ۷۰.

۵۳. مسعود فیاضی، «پدیدارشناسی؛ تنها روش هرمنوتیک فلسفی و نقد آن»، فصلنامه فسات، ۲۴، ۹۳ (۱۳۹۸)، ۳۷.

وجود داشته باشد، باید گفت بر اثر آن، فهم هیچ متنی حتی متون زمان حال نیز ممکن نخواهد بود و این چیزی جز قائل شدن به تعطیلی مطلق فهم نیست.^{۵۴} شاید به همین دلیل است که هرمنوتیک فلسفی تا حد زیادی در محافل حقوق بین‌الملل نادیده گرفته شده است.^{۵۵}

۲-۳- هرمنوتیک مدرن^{۵۶} (نئوکلاسیک)

در مقابل هجوم سنگین انتقادات قرن بیستم بر محوریت «قصد مؤلف» و «عینی‌گرایی تفسیر»، اندیشمندانی چون «امیلیو بتی»^{۵۷} و «اریک هرش»^{۵۸} در مقابل این مجموعه‌ها ایستادگی کردند. اریک دونالد هرش جزو نظریه‌پردازان برجسته طرفدار قصد مؤلف، موسوم به «قصدگرایی»^{۵۹} است. او را احیاکننده «هرمنوتیک کلاسیک» می‌دانند؛ زیرا با وجود اینکه نظراتش با نظریات شلایرماخر و دیلتای (هرمنوتیک رمانتیک) قرابت قابل توجهی دارد، با بازگشت به مبنای اصلی هرمنوتیک کلاسیک و تعریف مضیق‌تر از قصد مؤلف، از «هرمنوتیک رمانتیک» و به طریق اولی، «هرمنوتیک فلسفی» فاصله گرفت. او در تلاش برای نقد هرمنوتیک فلسفی با دفاع از قصد مؤلف برآمد و بنابراین، هرمنوتیک او به «نئوکلاسیک» هم مشهور است.^{۶۰} هرش به دنبال تعریف ضابطه نظام‌مند و اصولی بود که هم «روش در فهم» را توجیه کند و هم به دریافت «فهم نهایی» از اثر نائل گردد. او معتقد است که یک متن افزون بر «معنی» که موضوع دو کارکرد فهم و تفسیر است، «دلالت» نیز دارد،^{۶۱} یعنی متن، یک «معنای لفظی» دارد و یک «معنی داشتنی» یا «معنی‌داری»؛ مقصود از «معنای لفظی» آن چیزی است که با تحلیل لغوی دقیق قابل دستیابی است و مراد از «معنی‌داری»، آن معنایی است که متن امروزه برای ما دارد.^{۶۲} برای مثال معنای لفظی «قلم» در یک دوران ممکن است به «قلم نی» گفته شود و در زمان دیگر به «مداد» و زمانی هم به «خودنویس»؛ اما در تمامی این سه دوره، معنای «قلم» یک چیز بیشتر

۵۴. ابراهیم کانتیری، «بررسی و نقد ایده تفسیر پلورالیستی قرآن بر مبنای هرمنوتیک فلسفی مدرن»، فصلنامه قیسات، ۲۶، ۱۰۰ (۱۴۰۰)، ۱۸۰.

55. Daniel Peat and Matthew Windsor, "Playing the Game of Interpretation On Meaning and Metaphor in International Law", in: *Interpretation In International Law*, ed. Andrea Bianchi et al. (Oxford: Oxford University Press, 2015), 14.

56. Modern Hermeneutics

57. Emilio Betti

58. Eric Hirsch

59. Intentionalist

۶۰. عزیزخانی و کاردان، پیشین، ۷۰.

۶۱. ک. م. نیوتن و یوسف ابازری، «هرمنوتیک»، مجله ارغنون، ۴ (۱۳۷۳)، ۱۹۰.

۶۲. محمد بهرامی، «هرمنوتیک هرش و دانش تفسیر»، فصلنامه پژوهش‌های قرآنی، ۶، ۲۱ (۱۳۷۹)، ۱۴۱.

نیست، «وسیله‌ای برای نوشتن». در واقع «معنای لفظی» برای هر مفسری یکی است، ولی «معنا برای ما» می‌تواند متعدد باشد.^{۶۳} به باور هرش، از بزرگ‌ترین اشتباهات گادامر آن است که او این دو قلمرو را یکی دانسته و در نتیجه نتوانسته ضرورت ارزیابی مجدد گذشته توسط حال را که از نیازها و علایق جدید نشئت می‌گیرد، از نیاز به فهم جداگانه در اعصار گذشته بازشناسد.^{۶۴} در واقع هرش بر این باور است که اگرچه همواره نمی‌توان به معنای نهایی مقصود مؤلف دست یافت، اما با استعمال و بی‌راستن روش، ضمن نفی دریافت‌های نادرست، می‌توان به مرتبه‌ای از فهم دست یافت که صحیح‌تر از بقیه و نزدیک‌تر به مطلوب مؤلف باشد.

امیلیوبتی و هرش در پی کشف منطقی برای شناسایی و تصدیق معنای صحیح لفظ یا متن هستند. آنها به «هرمنوتیک» به‌مثابه «روش تفسیری» می‌نگرند و نه تتبع در جریان هستی‌شناسی فهم. در واقع به پیروی از سنت روش‌شناختی هرمنوتیکی، طالب قواعدی عملی برای تمییز درست از نادرست، یا نوعی منطق برای اعتبار بخشیدن به تأویل درست از نادرست هستند.^{۶۵} هرش با انتشار کتاب «اعتبار در تفسیر»، به ضرورت وجود ضوابط و معیارهایی در تفسیر تأکید کرد که متضمن اعتبار در تفسیر باشد.^{۶۶} او معتقد است معنای متن از قبل «تعیین» یافته است^{۶۷} و وظیفه مفسر را ارائه تفسیری معتبر با بازسازی و درک مقصود و نیت مؤلف می‌داند.^{۶۸} این‌گونه هرش در تلاش است تا ضمن نقد «نسبیت‌باوری» رایج در قرن بیستم (که ملهم از آرای اندیشمندانی چون هایدگر و گادامر بود) یک بار دیگر هرمنوتیک را ابزاری کارآمد معرفی کند و اعتبار را به تفسیر بازگرداند.^{۶۹} هرش برای ارائه راهکار عملی در تفسیر متون، «منطق اعتباری» را مطرح می‌کند که از «قواعد چهارگانه‌ای»^{۷۰} تشکیل یافته است. با کمک این قواعد،

63. Eric D. Hirsch, *Validity in Interpretation* (New Haven; London: Yale university, 1967), 38.

۶۴. بهرامی، پیشین، ۱۴۱.

۶۵. پروین و مبصری، پیشین، ۳۹۰.

۶۶. عزیزخانی و کاردان، پیشین، ۶۸.

۶۷. حمیده ایزدی‌نیا و اصغر واعظی، «چالش گادامر و هرش بر سر معیار درستی تفسیر»، فصلنامه حکمت و فلسفه، ۱۰، ۳ (۱۳۹۳)، ۴۵.

۶۸. واعظی، هرمنوتیک حقوقی، پیشین، ۱۱۱.

۶۹. عزیزخانی و کاردان، پیشین، ۶۸.

۷۰. ۱- مشروعیت: بررسی احتمال روایی خوانش حدس زده‌شده در قالب ضوابط عمومی زبانی که متن از آن ساخته شده است؛ ۲- تطابق: تجانس تفسیر با همه اجزای متن، نه فقط بخشی از آن؛ ۳- تناسب از نظر جنس: تفسیر باید با ظاهر و سنخ آن نوشته تناسب داشته باشد؛ ۴- سازگاری: بهره‌جویی از بیشترین همخوانی با متن. این ضابطه، معتبرترین تفسیر را مشخص می‌کند و برای حصول به آن لازم است زمینه و دورنمای معنایی متن، درک و حتی ذهنیت مؤلف در حد امکان

از احتمال کشف قصد مؤلف و در نتیجه، وصول به تفسیر معتبرتر، اطمینان بیشتری حاصل می‌شود. این قواعد «ضوابط تأیید تفسیر» نامیده می‌شوند.^{۷۱}

در نگاه کلی می‌توان اذعان داشت که آموزه‌های مرتبط با تفسیر با توازی که میان دو عامل به وجود می‌آورد، از یکدیگر تفکیک می‌شوند. عامل نخست «الزام» است و عامل دوم «اختیار». آموزه تفسیری هر چه بیشتر بر الزام روشمند متصدی حقوقی تأکید داشته باشد، راه و روش مفسر شکلی‌تر و متصلب‌تر و سیستم حقوقی به آرمان‌های «پوزیتیویسم» و ارزش اساسی آن یعنی «امنیت حقوقی» وفادارتر خواهد بود؛ اما بر عکس، آموزه تفسیری هرچه بیشتر به اختیار متصدی حقوقی در قبال قواعد و روش‌های شکلی اهمیت داده و در رویارویی با مسائل و مشکلات به وجود آمده حاشیه باز و مطمئنی برای خلاقیت وی در نظر گرفته باشد، سیستم حقوقی به آرمان‌های «هرمنوتیک مدرن» و غیرپوزیتیویستی و ارزش اساسی آن یعنی «عدالت مورد منفرد» بیشتر راغب خواهد بود.^{۷۲} این دیدگاه اجازه می‌دهد تا معنای اصطلاحات و قواعد در طول زمان تکامل یابد؛ به‌عنوان مثال در رأی دادگاه عالی ایالات متحده در مورد تفسیر یکی از مواد اساسی قانون مراقبت‌های بهداشتی اوباما^{۷۳}، دادگاه برای حصول عدالت، رویکرد قصدگرایانه را در نظر گرفت و از توسل صرف به رویکرد اصالت‌نویسی اجتناب کرد.^{۷۴}

۳- هرمنوتیک حقوقی

«هرمنوتیک حقوقی» از دوران روم باستان و به‌ویژه در دوره پذیرش حقوق روم در قرون وسطا وجه عملی به خود گرفت. «ژوستینیان» امپراتور روم شرقی با اظهار رجحان مرجعیت قانون، ممنوعیت تفسیر را اعمال کرد.^{۷۵} رفته‌رفته مشکل انطباق «معانی نامکتوب»^{۷۶} متن حقوقی پیش آمد. زمانی که مشخص شد قوانین وضع‌شده در متون قدیمی را نمی‌توان در بافت زبانی و شرایط اجتماعی مناقشات جدید بدون

بازآفرینی شود؛ حتی باید در این بازآفرینی در حد امکان از متن هم فراتر رفت و هرچه این سازگاری بیشتر باشد، تفسیر معتبرتر و احتمالاً به حقیقت نزدیک‌تر است.

۷۱. عزیزخانی و کاردان، پیشین، ۸۳-۸۴.

۷۲. هدایت‌اله فلسفی، سیر عقل در منظومه حقوق بین‌الملل: اصول اساسی روش‌شناسی حقوق بین‌الملل (تهران: انتشارات فرهنگ نشر نو، ۱۳۹۹)، ۱۶۴-۱۶۵.

73. “King v. Burwell, 135 S.Ct. 2480”, 2015. Available at: www.supreme.justia.com/cases/federal/us/576/473/

74. George H. Taylor, “Practical Hermeneutics: the Legal Text and Beyond”, *Journal of the British Society for Phenomenology*, 48, 3(2017), 258.

75. Edward Craia, *Routledge Encyclopedia of philosophy* (New York: Routledge publication, 1998), 506.

76. Labile Ratio

تفسیر یا مداخله اعمال کرد، کار هرمنوتیک آن شد که در حقوق به دنبال چیزی بیش از مطالب فقط مکتوب باشد. به همین منظور رساله‌هایی مربوط به معانی مبتنی بر بافت، مجموعه‌ای مبسوط از فنون تفسیر را ارائه کردند که برگرفته از انواع مختلف رشته‌های دیگر بود. تاریخ، لغت‌شناسی، منطق، معانی و بیان منبع اصلی توسعه در ارتباط با حقوق مجاز برای ارائه نظام‌مند فنون تکمیل و تفسیر مبتنی بر بافت بوده‌اند. هر چند هیچ قواعد استاندارد برای تفسیر معنای حقوقی لایه‌لای خطوط قانون وجود نداشت، مجموعه‌ای از روش‌ها و بافت‌ها ارائه گردید که هنوز در تفسیر حقوقی معاصر نقش دارند. به‌ویژه اینکه تفسیر معنای متن، از نقد لغت‌شناختی خود متن آغاز می‌شود و بعد به‌سوی تفسیر مجدد آنچه به‌اجمال می‌توان به بافت زبانی، حقوقی و معانی بیانی طبقه‌بندی کرد، حرکت می‌کند.^{۷۷} ارائه این چنین مفهوم پیچیده‌ای از هرمنوتیک حقوقی، مرهون و مدیون تغییر نگرش به تفسیر و فراروی از تلقی بسیط تفسیر به‌مثابه تفسیر صرف واژگان است که این تغییر نگرش در دوران رنسانس و توسط «اومانیسیم حقوقی» اتفاق افتاد.^{۷۸}

پیوندهای عمیق بین «حقوق» و «هرمنوتیک» دیرینه است و به موازات سنت هرمنوتیک دینی از زمانی است که دین و قانون برای اولین بار از یکدیگر متمایز شدند.^{۷۹} نقش هرمنوتیک در حقوق بر اساس این درک بود که هیچ قاعده کلی هرگز نمی‌تواند تمام خصوصیات تجربه حقوقی را پوشش دهد و تطبیق یک مورد خاص، تحت یک قاعده کلی همیشه یک «عمل تفسیری» است.^{۸۰} با در نظر گرفتن این نکته که قانون نباید وارد جزئیات گردد و قواعد مندرج در آن بایستی به‌صورت کلی و عام تدوین گردند و اینکه برای اجرای این قواعد کلی در عمل و تطبیق آنها بر فروع، نیاز به روشن ساختن قلمرو قانون در حدود و ثغور آن است^{۸۱}، شاخه‌ای از مباحث هرمنوتیک به وجود آمد که وظیفه آن تفسیر متون حقوقی بود.^{۸۲} در واقع هرمنوتیک حقوقی در مفهوم وسیع خود، علم تفسیر و متعین کردن قواعد حقوقی است^{۸۳}

۷۷. جندقی، پیشین، ۲۱۵-۲۱۶.

۷۸. واعظی، هرمنوتیک حقوقی، پیشین، ۲۳-۲۴.

79. Mootz, "Hermeneutics and Law", Op. Cit. 595.

80. Hans-Georg Gadamer, "The Hermeneutics of Suspicion", in: *Hermeneutics: Questions and Prospects*, edited by Gary Shapiro and Alan Sica (Amherst: University of Massachusetts Press, 1984), 56.

۸۱. حسین نوبخت، «بررسی ماهیت و اعتبار تفسیر، تأویل و هرمنوتیک حقوقی در استنباط احکام از قوانین»، فصلنامه علامه، ۱، ۶-۷ (۱۳۸۲)، ۱۸۳.

۸۲. هدایت‌اله فلسفی، «روش‌های شناخت منطقی حقوق بین‌الملل: تفسیر و اجرای مقررات حقوق بین‌الملل»، تحقیقات حقوقی، ۱، ۱۱۶ (۱۳۷۱)، ۱۴۱.

83. Oleksandr Merezhko, "European Political and Law Discourse", *Legal Hermeneutics and Methodology*

و می‌تواند موضوع مرگ و زندگی، آزادی و حبس، اختیارات رؤسای جمهور و مجالس، اعتبار انتخابات، حذف و شمول، تبعیض و برابری و هر چیز دیگری که نیاز به یک تصمیم نهایی دارد، باشد.^{۸۴}

در حوزه تئوری و فلسفه حقوق همواره مرسوم بوده است که بر شکاف سنتی بین «طبیعت‌گرایی» و «پوزیتیویسم حقوقی» تأکید شود. از قضا این شکاف امروز حتی بیشتر از قبل به نظر می‌رسد، زمانی که در سطح فرانظری، زمینه طرح رویکردهای خاص و مختلف فراهم شده است. همچنین به‌ندرت پیش می‌آید که هرکدام از این جریان‌های نظری به‌گونه‌ای تجمیع شوند که بتوان آن را جایگزین سومی برای سنتی‌ها در نظر گرفت. یکی از آن جایگزین‌های نادر، بی‌شک «هرمنوتیک» است.^{۸۵} به همین دلیل است که از لحاظ روش‌شناسی، هرمنوتیک را در برابر «تجربه‌گرایی»^{۸۶}، «مکانیک‌گرایی»^{۸۷}، «طبیعت‌گرایی»^{۸۸} و به‌ویژه «اثبات‌گرایی»^{۸۹} و حتی «رفتارگرایی» قرار می‌دهند و در مقابل نظریه وحدت روش در علوم (طبیعی و انسانی) به تمایز روش در علوم معتقد هستند که امری مهم و بنیادین است.^{۹۰}

دیدگاه هرمنوتیکی راه‌حلی برای مشکلات در نظریه حقوقی به ما نمی‌دهد بلکه ابزارهایی را برای نزدیک شدن به این مشکلات در اختیار قرار می‌دهد^{۹۱} که در ذیل آن فرایند فهم قاعده و قانون تسهیل شود. به خاطر همین عدم قطعیت معنای حقوقی و نقش اقدامات مربوط به قانون بود که هرمنوتیک انتقادی شکل گرفت که وجود هر مجموعه واحد قانونی را در سطح نظام‌های اجتماعی زیر سؤال برده و نفی می‌کند.^{۹۲} دگرگونی شدید گذشته و ویژگی ازهم‌گسیختگی بقایای متنی، حقوق‌دان را به روی آوردن به هرمنوتیک انتقادی رهنمود ساخت که می‌توانست مفهومی پنهان با روح قانون را به معنای تحت‌اللفظی بیفزاید؛ معنایی که فقط با مکمل یا استنباط زبانی و درک معانی پنهان و عمیق یعنی ادراک ضمنی می‌توانست دریافت شود. به‌طور خلاصه، نقش این‌گونه هرمنوتیک، تکمیل کمبود بقایای متنی

of Law, 1, 2(2014), 4.

84. Ralf Poscher, "Hermeneutics, Jurisprudence and Law", in: *The Routledge Companion to Hermeneutics*, edited by Jeff Malpas and Hans-Helmuth Gander (London: Routledge, 2014), 451.

85. Bojan Spaic, "Emilio Betti's Legal Hermeneutics: Between a Theory of Legal Interpretation and a Hermeneutical Theory of Law", *SSRN Electronic Journal*, (2012), 1.

86. Empiricism

87. Mechanicism

88. Naturalism

89. Positivism

۹۰. آیت قنبری، «یادداشتی درباره هرمنوتیک و انواع آن»، فصلنامه علوم سیاسی دانشگاه باقرالعلوم، ۲(۱۳۷۷)، ۱۸۵.
91. Spaic, Op. Cit. 1.

۹۲. سید محمدحسین میرزاده، حقوق بین‌الملل از منظر علوم زبان (تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۸)، ۴۰۳.

قانون و بازتولید مفهومی جامع‌تر با به‌کارگیری مجموعه وسیعی از قانون لغت‌شناختی و تاریخی است.^{۹۳}

۴- رویکرد هرمنوتیک در حقوق بین‌الملل

تفسیر در حقوق بین‌الملل دارای ارزش بنیادین و دایره شمول گسترده‌ای است. تفسیر در حقوق بین‌الملل، مستقل از هر قاعده و روش تفسیری است که ممکن است در قوانین داخلی مربوطه قابل اجرا باشد. چنانچه در پرونده «پناهندگی»^{۹۴}، دیوان بین‌المللی دادگستری این رویکرد را مورد پذیرش قرار داد.^{۹۵} تفسیر از یک سو به تبیین معنای قوانین و قواعد حقوقی می‌پردازد؛ همان‌طور که «دیوان دائمی دادگستری بین‌المللی» در پرونده «کارخانه کورزو» در دعوای آلمان و لهستان بیان می‌کند، «تفسیر کردن» به معنای ارائه تعریف دقیق از معنا و دامنه است^{۹۶} و از سویی دیگر با کشف معنا، به تعیین چگونگی اعمال قواعد و هنجارهای حقوقی بین‌المللی در عمل کمک می‌کند. می‌توان گفت مهم‌ترین رویکرد تفسیر همین اجرای قواعد حقوق بین‌الملل است چراکه تفسیر به ما هو تفسیر ارزش‌چندانی ندارد و لاجرم مقصود نهایی، اجرای قواعد حقوق بین‌الملل است. در این مسیر هرمنوتیک ابزارهایی را برای تفسیر در پرتو واقعیت‌ها و ارزش‌های معاصر فراهم می‌کند و از این طریق انطباق قواعد با موقعیت‌ها را تسهیل می‌کند.

یکی دیگر از رویکردهای مهم هرمنوتیک در حقوق بین‌الملل، توسعه حقوق بین‌الملل است. با ظهور چالش‌های نوظهور در عرصه بین‌المللی، هرمنوتیک چهارچوبی را برای تفسیر مجدد قواعد و هنجارهای حقوقی موجود برای پرداختن به این مسائل فراهم می‌کند و از این رهگذر زمینه توسعه حقوق بین‌الملل را فراهم می‌آورد. هنگامی که تفسیر قانونی ناقص است و قانون باید توسط مفسر برای قابل اجرا کردن اصلاح شود^{۹۷}، موضوع «ساخت حقوقی»^{۹۸} مطرح می‌شود، جایی که بر خلاف تفسیر متنی و ایستا، مفسر فراتر از متن و منظور قانونگذار دست به تفسیری پویا می‌زند. تفسیر پویا ابزاری است که در تفسیر قواعد حقوقی مورد استفاده قرار می‌گیرد و بدین طریق، قواعد را با توجه به اوضاع و احوال موجود جامعه بین‌المللی به‌روز می‌کند.^{۹۹} در مجموع رویکرد هرمنوتیک در حقوق بین‌الملل شامل تفسیر، اجرای

۹۳. جندقی، پیشین، ۲۱۵.

94. *Asylum Case (Colombia/Peru)*, Judgment of 20 November 1950, ICJ Reports, 1950, 266 at 275-276.

95. Orakhelashvili, *Op. Cit.* 286.

96. *Interpretation of Judgments Nos. 7 and 8, (Chorzów Factory)*, Germany v Poland, PCIJ Series A, Judgment No 13 of 16 December 1927, 4 at 10.

97. Adrei Marmor, *Interpretation and Legal Theory* (Oxford: Hart, 2005), 24.

98. Legal Construction

۹۹. سید امرالدین حجازی و محمدعلی صلح‌چی، «تحلیل حقوقی تفسیر پویا از منظر روبه دیوان بین‌المللی دادگستری»،

قواعد و توسعه حقوق بین‌الملل است. این رویکرد تلاش دارد با ارائه چهارچوبی نظری برای درک و تحلیل متون و قواعد حقوقی بین‌المللی، به اطمینان از انسجام و سازگاری نظام حقوقی بین‌المللی کمک کند.

۴-۱- تفسیر هرمنوتیکی قواعد حقوق بین‌الملل

قواعد در حقوق بین‌الملل شامل طیف گسترده‌ای است که از قواعد «معاهده‌ای» تا «بیانیه‌ها»، «اعلامیه‌ها»، «اعمال و تصمیمات قضایی»، «تصمیمات سازمانی» و «قوانین عرفی» را شامل می‌شود و تفسیر اصولاً برآورد وضعیتی است عینی بر مبنای مفهوم قواعدی که در گام نخست هویتی قراردادی و ماهیتی ذهنی دارند. به همین دلیل تعیین مفهوم قاعده یا محتوای دقیق آن، به معنای شناخت حقیقت نیست بلکه به معنای انتخاب آن مفهوم یا محتوا است. چنانچه هرش باور دارد مفسر در هنگام تفسیر دست به گزینش و انتخاب می‌زند.^{۱۰۰} این انتخاب در اکثر موارد بر اساس ارزش‌های مادی یا صوری نظام حقوق بین‌الملل صورت می‌گیرد.^{۱۰۱}

تنها مجموعه قانونگذاری شده مربوط به تفسیر قواعد در معاهدات در مواد ۳۱ و ۳۲ کنوانسیون وین ۱۹۶۹ ارائه شده است.^{۱۰۲} معاهدات، قراردادهای الزام‌آوری هستند که تعهدات و مسئولیت‌های متقابل اعضا را مشخص می‌کنند. هرمنوتیک در تفسیر قواعد معاهداتی ضروری است تا اطمینان حاصل شود که معنای آنها برای همه طرف‌ها روشن و قابل درک است. به‌عنوان مثال در مورد کنوانسیون چهارم ژنو که بر رفتار با اسیران جنگی و غیرنظامیان در جریان درگیری‌های مسلحانه حاکم است، هرمنوتیک برای تفسیر مفاد این کنوانسیون برای حمایت از حقوق افراد در زمان جنگ استفاده می‌شود.^{۱۰۳} هرمنوتیک در تفسیر معاهدات حقوق بشر نیز تأثیرگذار است. معاهدات حقوق بشری، حقوق و آزادی‌های اساسی را که همه افراد مستحق آن هستند، تعیین می‌کند. هرمنوتیک برای تفسیر مفاد این معاهدات استفاده می‌شود تا اطمینان حاصل شود که حقوق افراد توسط دولت‌ها محافظت و حمایت می‌شود. به‌عنوان مثال در مورد کنوانسیون اروپایی حقوق بشر، هرمنوتیک برای تفسیر «حق آزادی اندیشه، عقیده و مذهب» و «حق آزادی بیان»^{۱۰۴}، به همراه محدودیت‌های آن در موارد «سخنان تفرآمیز»^{۱۰۵} استفاده

پژوهش‌های حقوقی، ۲۱، ۵۱ (۱۴۰۱)، ۱۱۰.

100. Eric D. Hirsch, *The Aims of Interpretation* (Chicago: the University of Chicago Press, 1976), 13.

۱۰۱. فلسفی، «روش‌های شناخت منطقی حقوق بین‌الملل: تفسیر و اجرای مقررات حقوق بین‌الملل»، پیشین، ۱۹۹.

102. Orakhelashvili, Op. Cit. 287.

103. Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, Geneva, 1949.

104. European Convention on Human Rights, 1950, Art 9 & 10.

105. Hate Speech

شده است. دیوان اروپایی حقوق بشر در پرونده «لنیس علیه یونان»، ادعای اسقف کلیسای ارتدوکس علیه تصویب قانون ازدواج همجنس‌گرایان در مجلس یونان را که منطبق بر حق آزادی بیان بوده است رد کرد و اذعان داشت که اظهارات لنیس مصداق آزادی بیان و ماده ۱۰ کنوانسیون نیست.^{۱۰۶}

هرمنوتیک همچنین در معاهدات تجاری بین‌المللی مانند موافقت‌نامه‌های سازمان تجارت جهانی و موافقت‌نامه‌های تجاری منطقه‌ای، برای تفسیر مفاد این قراردادها استفاده می‌شود تا اطمینان حاصل شود که دولت‌ها به تعهدات خود برای ترویج «تجارت آزاد و منصفانه»^{۱۰۷} پایبند هستند.^{۱۰۸} به‌عنوان مثال، در اختلافات بر سر موانع تجاری و قوانین ضد دامپینگ از هرمنوتیک برای تفسیر مفاد موافقت‌نامه‌های تجاری استفاده می‌شود تا مشخص شود که آیا اقدامات اتخاذشده با تعهدات پذیرفته‌شده تطابق دارد.^{۱۰۹}

هرمنوتیک در تفسیر حقوق بین‌الملل محیط زیست نیز ضروری است. قوانین بین‌المللی محیط زیست، حفاظت از محیط زیست و استفاده پایدار از منابع طبیعی را تنظیم می‌کند. هرمنوتیک برای تفسیر مفاد معاهدات و موافقت‌نامه‌های زیست‌محیطی به کار می‌رود تا اطمینان حاصل شود که دولت‌ها به تعهدات خود برای حفاظت از محیط زیست عمل می‌کنند. به‌عنوان مثال در مورد توافقنامه پاریس، هرمنوتیک برای تفسیر تعهدات دولت‌ها برای کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای و کاهش تغییرات آب و هوایی استفاده می‌شود.^{۱۱۰}

هرمنوتیک در تفسیر تصمیمات دادگاه‌های بین‌المللی نیز نقش دارد. دادگاه‌های بین‌المللی مانند دیوان بین‌المللی دادگستری، حقوق بین‌الملل را در پرونده‌هایی که توسط دولت‌ها مطرح می‌شود، تفسیر و اعمال می‌کنند. از اصول هرمنوتیکی برای تفسیر استدلال‌های حقوقی ارائه‌شده توسط طرفین پرونده و همچنین تصمیمات صادرشده توسط دادگاه استفاده می‌شود. به‌عنوان مثال در پرونده سکوه‌های نفتی به دنبال حملات نظامی ایالات متحده به سکوه‌های نفتی ایران در سال ۱۳۶۶ و ۱۳۶۷، ایران دادخواستی را نزد دیوان بین‌المللی دادگستری ثبت نمود و مدعی شد انهدام این سکوها نقض اساسی مفاد عهدنامه مودت^{۱۱۱} ۱۹۵۵ متعقد مابین ایران و آمریکا است. تکیه اصلی ایران در این شکایت بر اساس بند ۱ ماده

106. European Court of Human Rights. *Lenis v. Greece*, (27 June 2023). For more judgments “see” *Williamson v. Germany*, (8 January 2019). *Belkacem v. Belgium*, (27 June 2017). *Pavel Ivanov v. Russia*, (20 February 2007). *Erbakan v. Turkey* judgment of (6 July 2006).

107. Free and Fair Trade

108. General Agreement on Tariffs and Trade 1994

109. European Union - Anti-Dumping Measures on Imports of Fatty Acid from Indonesia (7 February 2024)

110. Paris Agreement, Art 2.

111. Treaty of Amity, Economic Relations, and Consular Rights

۱۰ عهدنامه مودت و عبارت «آزادی تجارت بین سرزمین‌های متعاهد» است و مدعی بود حمله نظامی به سکوه‌های نفتی، نقص صریح این بند است. در مقابل آمریکا تعهدات مندرج در بند ۱ ماده ۱۰ را فقط به خرید و فروش کالا مرتبط دانست و مدعی بود واژه تجارت باید مضیق تفسیر گردد. دیوان در رأی نهایی خود واژه تجارت را شامل کلیه فعالیت‌های تجاری دانست.^{۱۱۲} می‌توان این‌گونه استنباط کرد که دیوان در تفسیر خود علاوه بر در نظر گرفتن قصد طرفین، به اوضاع و احوال زمان تفسیر نیز توجه کرده است و با تفسیری هرمنوتیکی، برداشتی موسع و منطبق با شرایط اعمال قاعده را برگزیده است.

نمونه دیگری از نقش هرمنوتیک در حقوق بین‌الملل، تفسیر رویه دولتی و عقیده حقوقی است. رویه دولتی و عقیده حقوقی شاهدهی بر حقوق بین‌الملل عرفی و شکل‌گیری قواعد حقوقی است. هرمنوتیک برای تفسیر اقدامات و اظهارات دولت‌ها استفاده می‌شود تا مشخص شود که آیا آنها با قواعد و تعهدات قانونی تثبیت‌شده مطابقت دارند یا خیر. به‌عنوان مثال در مورد استفاده از زور در روابط بین‌الملل، هرمنوتیک برای تفسیر رویه دولتی و عقیده حقوقی برای تعیین قانونی بودن مداخلات نظامی و درگیری‌های مسلحانه استفاده می‌شود. چنانچه دیوان بین‌المللی دادگستری در پرونده نیکاراگوئه علیه ایالات متحده، اقدام آمریکا در تجاوز به حریم هوایی نیکاراگوئه و پرواز بر فراز آن کشور و همچنین اقدامات نظامی دیگر را مغایر با حقوق بین‌الملل عرفی تلقی کرد.^{۱۱۳}

با توجه به اینکه تفسیر، پدیده‌ای فراگیر در حقوق بین‌الملل است که به تجزیه و تحلیل قواعد کمیسیون حقوق معاهدات قابل تقلیل نیست، آگاهی روش‌شناختی بیشتر نظریه و عمل تفسیری در حقوق بین‌الملل ضروری است.^{۱۱۴} در تفسیر قواعد بین‌المللی، مفسر (قاضی یا مقام صلاحیت‌دار) علاوه بر اینکه بایستی به تحلیل «درون‌گرا» و «معناشناختی» قواعد حقوقی بپردازد^{۱۱۵} و «قصد مؤلف» را در نظر داشته باشد، بر «طبیعت اجتماعی» قاعده نیز تأکید می‌کند، به عبارتی دیگر با لحاظ اهداف و مقاصد اجتماعی و مناسبات متعارف، به انعطاف در تفسیر معتقد است^{۱۱۶} و علاوه بر نص، بر عینیت‌بخشی به قاعده از سوی مفسر اصرار می‌ورزد. چنانچه وفق مواد ۳۱ و ۳۲ کنوانسیون حقوق معاهدات علاوه بر

112. Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), 2003, Para 80.

113. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), 1986, para 292(5).

114. Peat, Op. Cit. 3.

۱۱۵. حسن خسروی و نوید زمانه قدیم، «تأثیر نظریه حقوقی هارت در تحلیل فلسفی حقوق بین‌الملل»، مطالعات عمومی، ۳، ۴۷، (۱۳۹۶)، ۵۸۵.

۱۱۶. سید مسعود موسوی اصل و زهرا مرادی، «رویکرد فلسفه زبانی هربرت هارت در کتاب مفهوم قانون به‌مثابه صورتی از هرمنوتیک حقوقی»، مطالعات حقوق عمومی، ۵۲، (۱۴۰۱)، ۳۹۰.

نص صریح کلمات، مقام تفسیرکننده باید به شرح مذاکرات تدوین معاهده، حق شرط‌ها، اعلامیه‌های تفسیری، موضع‌گیری دولت‌ها و همچنین «وسایل تکمیلی تفسیر» توجه کند. این شیوه بر سایر قواعد حقوق بین‌الملل نیز صدق می‌کند و این در واقع همان شیوه و سازکار «هرمنوتیک مدرن» است که علاوه بر معنای لفظی قاعده، شواهد معنایی که قاعده امروزه برای ما دارد را نیز بیان می‌کند و به دنبال تطبیق واقعه حقوقی بر قاعده حقوقی است و بدین‌سان زمینه را برای تفسیر موسع و بویا فراهم می‌آورد.

۴-۲- ارتباط تفسیر و اجرای قواعد حقوق بین‌الملل

تفسیر و اجرای قواعد حقوق بین‌الملل دارای نقاط مشترک بسیاری هستند و در یکدیگر تأثیر دوسویه دارند؛ چنانکه اگر بخواهند به‌طور مثال گستره یک قاعده را در مفهومی محدود معین بدارند، ابتدا باید آن قاعده را تفسیر کنند و سپس از «وقایع حقوقی» (یعنی وقایعی که اجرای قاعده موکول به تحقق آنها شده است) توصیفی دقیق به عمل آورند؛ زیرا این وقایع در عمده موارد در قالب هیچ تعریف حقوقی جای نمی‌گیرند و تعیین حدود آنها ناگزیر با تفسیر ملازمه دارد. بدین ترتیب تفسیر قاعده میان اوضاع و احوالی که مبنای اجراست و قاعده، پیوندی اجتناب‌ناپذیر ایجاد می‌نماید.^{۱۱۷} لذا می‌توان مدعی شد که هرمنوتیک حقوقی مبتنی بر فرایند فهمیدن را می‌توان به‌مثابه اجرای فرایند تفسیر یا اعمال قاعده حقوقی تلقی نمود.^{۱۱۸} در واقع ضرورت نقش هرمنوتیک در تفسیر جایی روشن می‌شود که مفسر یا قاضی بین‌المللی با مدد از آن بنا دارد قاعده حقوقی را بفهمد و اجرا کند. آنچه در تفسیر اوضاع و احوال حقوقی (یا فرضیه حقوقی) هر قاعده اهمیت دارد، آن است که اوضاع و احوال باید به‌طور دقیق با مصادیق خارجی خود انطباق داده شوند، به شیوه‌ای که تفسیر فقط به همان اوضاع و احوالی محصور گردد که در قاعده مورد بحث قرار گرفته است. در این‌گونه موارد تفسیر در صورتی موثق خواهد بود که به اوضاع و احوال «غیرحقوقی» (سیاسی) نپرداخته باشد، زیرا اوضاع و احوال سیاسی می‌توانند زمانی سوژه معاهده‌ای خاص گردند و اساساً وضعیت‌هایی هستند که هنوز از لحاظ حقوقی تدوین نشده‌اند و در نتیجه نمی‌توانند موضوع توصیف و تفسیر حقوقی قرار بگیرند. توصیفی که از اوضاع و احوال حقوقی (فرضیه حقوقی) به عمل می‌آید و مبنای تفسیر حقوقی می‌گردد، خود سبب می‌شود تا واقعه خارجی به‌صورت عنصری حقوقی درآید. به همین جهت در تفسیر هر قاعده، برای اینکه میان توصیف و تفسیر وقایع عینی از یک سو و تفسیر فرضیه حقوقی از سوی دیگر رابطه‌ای منطقی به وجود آید و در نتیجه

۱۱۷. فلسفی، «روش‌های شناخت منطقی حقوق بین‌الملل: تفسیر و اجرای مقررات حقوق بین‌الملل»، پیشین، ۱۴۱-۱۴۲.

۱۱۸. میرزاده، پیشین، ۱۳۱.

قاعده و مورد عینی انطباق داشته باشد^{۱۱۹}، باید فقط بر آن اوضاع و احوالی پرداخته شود که قاعده حقوقی تحقق آنها را شرط اجرای قاعده قلمداد کرده است.^{۱۲۰}

نتیجه‌گیری

از ویژگی‌های قواعد حقوقی بین‌المللی که پایه و مبنای نظام بین‌الملل می‌باشد، این است که به صورت کلی تدوین می‌شوند. این قواعد اعم از آنکه قراردادی یا عرفی باشند، اگر در تعارض باشند، چون هیچ سلسله‌مراتب طولی میان آنها وجود ندارد، موجب ایجاد دشواری‌هایی می‌گردد که طبیعتاً ناشی از ساختار خاص جامعه بین‌المللی است.

در واقع تفسیر متون حقوقی به واسطه سکوت، تعارض، ابهام زبانی و تأثیر عوامل شناختی و زبان‌شناختی^{۱۲۱} یا اشکالات اخلاقی قوانین، اجتناب‌ناپذیر است.^{۱۲۲} این ویژگی‌ها، مشکلات عمده و مستمر در اجرای خود قاعده به وجود می‌آورد. کما اینکه هر قاعده قبل از اجرا باید تفسیر گردد خاصه زمانی که تفسیر موجب وضع قاعده جدید می‌شود.

برای رسیدن به اجرای صحیح قاعده باید معنای خارجی آن را جستجو کرد. به این جستجوی معنای خارجی هرمنوتیک حقوقی می‌گویند. مفسر حقوقی مجبور است برای تفسیر صحیح قاعده و درک مراد واضع علاوه بر متن به سایر شرایط و اوضاع و احوال اجرای قاعده نیز توجه نماید. وضعیت هرمنوتیکی و دورنمای معنایی مفسر حقوقی همیشه از تاریخ و شرایط وضع قانون و سنت اثر می‌پذیرد. به این دلیل، تاریخی و سیال است. فهم متن قاعده حقوقی نه جستجوی چیزی در گذشته و یا بازتولید آن، بلکه انطباق قاعده با زمان حاضر است؛ زیرا معنای قاعده حقوقی و علل و وضع فلان قاعده حقوقی از طریق پرسش و پاسخ مستمر با آن به دست می‌آید. هرمنوتیک حقوقی به شیوه متفاوت می‌فهمد و فهم خود را به لحاظ تاریخی مقید می‌کند تا یک الگو برای تجربه هرمنوتیکی از تاریخمندی احکام حقوقی و افق

۱۱۹. دیوان بین‌المللی دادگستری در رأی مشورتی خود در مورد «محدود کردن قلمرو کنوانسیون پیشگیری و مجازات جنایت کشتار جمعی با حق شرط» (reserve) چنین بیان نمود که: «برای اجرای کنوانسیون باید به همه آن اوضاع و احوالی توجه شود که اجرای قاعده منوط به تحقق آنها شده است».

۱۲۰. فلسفی، «روش‌های شناخت منطقی حقوق بین‌الملل: تفسیر و اجرای مقررات حقوق بین‌الملل»، پیشین، ۱۴۴-۱۴۵.

۱۲۱. علی مشهدی و سید محمدحسین میرزاده، «پیوست معنا به تفسیر در متون حقوق بین‌الملل: نسبت معیارهای حقوقی با مفاهیم شناختی و انعکاس سیاسی»، پژوهش‌های حقوقی، ۲۰، ۴۷ (۱۴۰۰)، ۲۶۳.

۱۲۲. محمدجواد جاوید و سجاد افشار، «رهیافت متن‌گرایی در تفسیر حقوقی؛ با تأکید بر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه حقوق عمومی، ۶۱ (۱۳۹۷)، ۳۹.

متأثر از آن شرایط ارائه دهد.^{۱۳۳} تغییر اوضاع و احوال باعث می‌شود که قواعد حقوقی کم‌تر با بافت جدید متناسب باشند. در این شرایط اندیشمندانی چون اریک هرش و امیلیو بتی با ایده محوری بازآفرینی قصد مؤلف با توجه به اوضاع و احوال اجرای قاعده برای بازگرداندن اعتبار و عینیت به تفسیر اقدام کردند. هرمنوتیک مدرن با محور قرار دادن متن و قاعده و تعیین دادن به معنا از یک سو و توجه به بافت تاریخی و زمان اعمال قاعده از سوی دیگر به نظر می‌رسد که ایدئال‌ترین روش هرمنوتیکی برای تفسیر قواعد حقوق بین‌الملل است، چراکه هم کلی بودن، نقص و اجمال قواعد حقوقی بین‌المللی را برطرف می‌کند و هم در مرحله اجرای قاعده یعنی تطبیق یک مورد خاص با حکم متضمن در یک قاعده عام، مشکلی به وجود نمی‌آید و با فراهم‌آوری زمینه تفسیر موسع و پویا ابهام، اجمال و نقص قاعده را برطرف نموده و خلأهای حقوقی را مرتفع می‌سازد.

۱۳۳. رامین پورسعید و حسین یاسری، «متدولوژی انتقادی و هرمنوتیک حقوقی»، پژوهشنامه فقه و حقوق اسلامی، ۴، (۱۳۹۰)، ۸۲.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی
کتاب‌ها

- احمدی، بابک. ساختار و هرمنوتیک. تهران: انتشارات گام نو، ۱۳۸۳.
- آقایی، کامران. مکتب‌های تفسیری در حقوق بر بنیاد هرمنوتیک حقوقی. تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۳.
- بلاشیر، یوزف. گزیده هرمنوتیک معاصر. مترجم سعید جهانگیری اصفهانی. اصفهان: نشر پرسش، ۱۳۹۳.
- پالمر، ریچارد ا. علم هرمنوتیک. مترجم سعید حناچی کاشانی. تهران: نشر هرمس، ۱۳۷۷.
- فلسفی، هدایت‌اله. سیر عقل در منظومه حقوق بین‌الملل؛ اصول اساسی روش‌شناسی حقوق بین‌الملل. تهران: انتشارات فرهنگ نشر نو، ۱۳۹۹.
- میرزاده، سید محمدحسین. حقوق بین‌الملل از منظر علوم زبان. تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۸.
- واعظی، احمد. درآمدی بر هرمنوتیک. تهران: انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۳.
- واعظی، احمد. هرمنوتیک حقوقی. قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۴۰۱.
- مقالات
- ایزدی‌نیا، حمیده و اصغر واعظی. «چالش گادامر و هرش بر سر معیار درستی تفسیر». فصلنامه حکمت و فلسفه، ۱۰، ۳ (۱۳۹۳)، ۴۵-۵۸.
- آزاد، علی‌رضا و جهانگیر مسعودی. «بررسی تطبیقی مبانی مشترک تفسیر قرآن و هرمنوتیک کلاسیک». فصلنامه اندیشه نوین دینی، ۶، ۲۳ (۱۳۸۹)، ۹-۳۷.
- بهرامی، محمد. «هرمنوتیک هرش و دانش تفسیر». فصلنامه پژوهش‌های قرآنی، ۶، ۲۱ (۱۳۷۹)، ۱۳۱-۱۷۷.
- پروین، خیرالله و بهنام مصری. «بررسی نسبت میان هرمنوتیک حقوقی و آرای تفسیری شورای نگهبان». مطالعات حقوق عمومی، ۴۷، ۲ (۱۳۹۶)، ۳۷۷-۴۱۰.
- doi: 10.22059/jplsq.2017.6310
- پورسعید، رامین و حسین یاسری. «متدولوژی انتقادی و هرمنوتیک حقوقی». پژوهشنامه فقه و حقوق اسلامی، ۴ (۱۳۹۰)، ۶۷-۸۴.
- جاوید، محمدجواد و سجاد افشار. «رهیافت متن‌گرایی در تفسیر حقوقی؛ با تأکید بر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران». فصلنامه حقوق عمومی، ۶۱ (۱۳۹۷)، ۳۹-۶۰.
- doi: 10.22054/qjpl.2018.20714.1488
- جندقی، بهروز. «هرمنوتیک حقوقی». نشریه حقوق اسلامی، ۲ (۱۳۸۳)، ۲۱۱-۲۲۰.
- حبیبی مجنده، محمد و ساناز کامیاراراد. «قاعده‌سازی در دیوان بین‌المللی دادگستری از مجرای تفسیر پویا». حقوقی بین‌المللی، ۵۸ (۱۳۹۷)، ۶۵-۸۸.
- doi: 10.22066/cilamag.2018.31683
- حجازی، سیدام‌الدین و محمدعلی صلح‌چی. «تحلیل حقوقی تفسیر پویا از منظر رویه دیوان بین‌المللی دادگستری». پژوهش‌های حقوقی، ۲۱، ۵۱ (۱۴۰۱)، ۷۳-۱۱۴.
- doi: 10.48300/jlr.2021.298951.1734
- حسنی، سید حمیدرضا. «هرمنوتیک علوم انسانی؛ درآمدی بر هرمنوتیک ویلهلم دیلتای». فصلنامه انجمن معارف اسلامی ایران، ۱ (۱۳۸۳)، ۱۰۳-۱۲۰.

- خسروی، حسن و نوید زمانه قدیم. «تأثیر نظریه حقوقی هارت در تحلیل فلسفی حقوق بین‌الملل». مطالعات حقوق عمومی، ۴۷، ۳(۱۳۹۶)، ۵۸۵-۵۹۹.

doi: 10.22059/jplsq.2017.208944.1276

- درخشه، جلال و محمدصادق نصرت‌پناه. «کاربرد روش تحلیل هرمنوتیک در مطالعات اسلامی». جستارهای سیاسی معاصر، ۵، ۳(۱۳۹۳)، ۳۹-۶۲.

- عزیزخانی، احمد و سعید کاردان. «بررسی امکان و ضرورت کشف قصد مؤلف با تأکید بر هرمنوتیک هرش». فصلنامه الهیات تطبیقی، ۱۱، ۲۴(۱۳۹۹)، ۶۷-۸۴.

doi: 10.22108/coth.2019.116996.1277

- فلسفی، هدایت‌اله. «روش‌های شناخت منطقی حقوق بین‌الملل: تفسیر و اجرای مقررات حقوق بین‌الملل». تحقیقات حقوقی، ۱۱-۱۲(۱۳۷۱)، ۱۴۱-۱۹۹.

- فیاضی، مسعود. «پدیدارشناسی؛ تنها روش هرمنوتیک فلسفی و نقد آن». فصلنامه قیسات، ۲۴، ۹۳(۱۳۹۸)، ۳۷-۶۵.

- فیاضی، مسعود. «نظریه فهم متن شلایرماخر و نقد اصول فقهی آن». نشریه ذهن، ۸۵(۱۴۰۰)، ۳۳-۵۸.
- قنبری، آیت. «یادداشتی درباره هرمنوتیک و انواع آن». فصلنامه علوم سیاسی دانشگاه باقرالعلوم، ۲(۱۳۷۷)، ۱۸۴-۲۰۷.

- کلانتری، ابراهیم. «بررسی و نقد ایده تفسیر پلورالیستی قرآن بر مبنای هرمنوتیک فلسفی مدرن». فصلنامه قیسات، ۲۶، ۱۰۰(۱۴۰۰)، ۱۶۹-۱۹۱.

- محمودی، علی. «هرمنوتیک در حقوق بین‌الملل». فصلنامه حقوق ملل، ۲۲(۱۳۹۵)، ۴۰۱-۴۰۶.
- مشهدی، علی و سید محمدحسین میرزاده. «پیوست معنا به تفسیر در متون حقوق بین‌الملل: نسبت معیارهای حقوقی با مفاهیم شناختی و انعکاس سیاسی». پژوهش‌های حقوقی، ۲۰، ۴۷(۱۴۰۰)، ۲۵۹-۲۷۵.

doi: 10.48300/jlr.2021.140172

- موسوی اصل، سیدمسعود و زهرا مرادی. «رویکرد فلسفه زبانی هربرت هارت در کتاب مفهوم قانون به‌مثابه صورتی از هرمنوتیک حقوقی». مطالعات حقوق عمومی، ۵۲، ۱۱(۱۴۰۱)، ۳۷۹-۳۹۴.

doi: 10.22059/jplsq.2020.278875.1962

- نریمانی، سوسن، مرتضی براتی و ابراهیم باغشنی. «مقایسه مؤلفه‌های هرمنوتیک فلسفی گادامر و مؤلفه‌های روش فهم در اصول فقه». فصلنامه معرفت فلسفی، ۱۹، ۲(۱۴۰۰)، ۴۳-۵۸.

- نوبخت، حسین. «بررسی ماهیت و اعتبار تفسیر، تأویل و هرمنوتیک حقوقی در استنباط احکام از قوانین». فصلنامه علامه، ۱، ۶-۷(۱۳۸۲)، ۱۸۳-۲۰۰.

- نوروزی‌طلب، علی‌رضا. «پرسش از چیستی هرمنوتیک، تحلیل و بررسی مسائل آن». نشریه باغ نظر، ۶۱-۹۲، ۷(۱۳۸۶).

- نیوتن، ک. م و یوسف ابادری. «هرمنوتیک». مجله ارغنون، ۴(۱۳۷۳)، ۱۸۳-۲۰۲.

(ب) منابع خارجی

Books

- Craia, Edward. *Routledge Encyclopedia of philosophy*. New York: Routledge publication, 1988.

- Forster, Michael N. and Kristin Gjedal. *The Cambridge Companion to hermeneutics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.

- Gadamer, Hans-Georg. "The Hermeneutics of Suspicion". in: *Hermeneutics: Questions and Prospects*. edited by Gary Shapiro and Alan Sica. Amherst: University of Massachusetts Press, 1984.
  - Hirsch, Eric D. *The Aims of Interpretation*. Chicago: the University of Chicago Press, 1976.
  - Hirsch, Eric D. *Validity in Interpretation*. London: Yale University, 1967.
  - Marmor, Adrei. *Interpretation and Legal Theory*. Oxford: Hart, 2005.
  - Mootz, Francis. "Hermeneutics and Law". In: *The Blackwell Companion to Hermeneutics*. Edited by Naill Keane and Chris Lawn, 595-603. Chichester, West Sussex, UK Malden, MA: John Wiley & Sons, 2015. doi: 10.1002/9781118529812.ch71. 2015.
  - Orakhelashvili, Alexander. *The Interpretation of Acts and Rules in Public International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
  - Palmer, Richard. *Hermeneutics Interpretation Theory in Schleiermacher, Dilthey, Heidegger & Gadamer*. Evanston: Northwestern University Press, 1969.
  - Peat, Daniel and Matthew Windsor. "Playing the Game of Interpretation On Meaning and Metaphor in International Law". in: *Interpretation In International Law*. Edited by Andrea Bianchi, Daniel Peat & Matthew Windsor, 3-33. Oxford: Oxford University Press, 2015.
  - Porter, Stanley E. and Jason C. Robinson. *Hermeneutics: An Introduction to Interpretive Theory*. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 2011.
  - Poscher, Ralf. "Hermeneutics, Jurisprudence and Law". in: *The Routledge Companion to Hermeneutics*. edited by Jeff Malpas and Hans-Helmuth Gander. London: Routledge 2014.
  - Thiselton, Anthonu C. *Hermeneutics: An Introduction*. Grand Rapids. Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 2009.
  - Zimmermann, Jens. *Hermeneutics: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Articles
- Kirisch, Nico. "The Dynamics of International Law Redux". *Current Legal Problems*, 74, 1(2021), 269-297. <https://doi.org/10.1093/clp/cuab008>
  - Merezko, Oleksandr. "European Political and Law Discourse". *Legal Hermeneutics and Methodology of Law*, 1, 2(2014), 4-10.
  - Mootz, Francis. "The Ontological Basis of Legal Hermeneutics: A Proposed Model of Inquiry Based on the Work of Gadamer, Habermas and Ricoeur". *Boston University Law Review*, 68(1988), 523-617.
  - Smith, Carel. "The vicissitudes of the hermeneutic paradigm in the study of law: tradition, forms of life and metaphor". *Erasmus Law Review*, 4, 1(2011), 21-38. doi:10.5553/ELR221026712011004001003.
  - Spaic, Bojan. "Emilio Betti's Legal Hermeneutics: Between a Theory of Legal Interpretation and a Hermeneutical Theory of Law". *SSRN Electronic Journal*, (2012), 1-21. doi: 10.2139/

ssrn.2332187.

- Taylor, George H. "Practical Hermeneutics: the Legal Text and Beyond". *Journal of the British Society for Phenomenology*, 48, 3(2017), 257-274. <https://doi.org/10.1080/00071773.2017.1303121>

Documents

- "King v. Burwell, 135 S.Ct. 2480", 2015. Available at: www.supreme.justia.com/cases/federal/us/576/473/

- Asylum Case (Colombia/Peru). Judgment of 20 November 1950. ICJ Reports, 1950.

- Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva, 1949.

- European Convention on Human Rights, 1950.

- European Court of Human Rights. *Lenis v. Greece*, 2023.

- European Union - Anti-Dumping Measures on Imports of Fatty Acid from Indonesia, 2024.

- General Agreement on Tariffs and Trade, 1994.

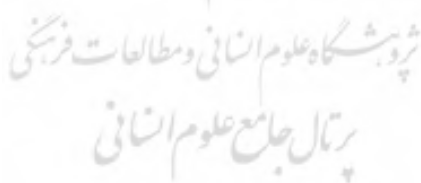
- Interpretation of Judgments Nos. 7 and 8, (Chorzów Factory), Germany v Poland, PCIJ Series A, Judgment No 13 of 16 December 1927.

- Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), 1986.

- Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), 2003.

- Paris Agreement, 2015.

- Treaty of Amity, Economic Relations, and Consular Rights, 1955.

This Page Intentionally Left Blank

پرو. شہزادہ گلہاں علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی